

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Diversiteit van de uiterlijke verschijningsvorm in het strafrecht

Kessel, L.F. van

Citation

Kessel, L. F. van. (2012). Diversiteit van de uiterlijke verschijningsvorm in het strafrecht. *Strafblad*, (4), 308-316. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/19860>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/19860>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Mr. L.F. van Kessel

is promovenda straf(proces)recht aan de Universiteit Leiden en doet promotieonderzoek naar de betekenis van de uiterlijke verschijningsvorm binnen het strafrecht.

Diversiteit van de uiterlijke verschijningsvorm in het strafrecht

De uiterlijke verschijningsvorm wordt in de strafrechtspraak geregeld gehanteerd. Deze bijdrage belicht de diversiteit in de toepassing van deze notie op verschillende niveaus bij het vaststellen van strafbaarheid.

1 Inleiding

De 'uiterlijke verschijningsvorm' is sinds 1978 in het strafrecht bekend als criterium bij het vaststellen van een begin van uitvoering van de strafbare poging. Om de verrichte gedragingen te kunnen kwalificeren als een begin van uitvoering moet de bewezenverklaarde gedraging 'naar haar uiterlijke verschijningsvorm [...] worden beschouwd als te zijn gericht op de voltooiing van het misdrijf'.¹ De uiterlijke verschijningsvorm fungeert hier als criterium² nu de Hoge Raad in dit arrest expliciet aangeeft dat begin van uitvoering dient te worden vastgesteld aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm en zij als criterium onlosmakelijk verbonden is aan de vaststelling van het bestanddeel begin van uitvoering.³

Inmiddels lijkt de uiterlijke verschijningsvorm zich verder te verspreiden binnen het strafrecht dan alleen binnen het kader van de strafbare poging. 'De uiterlijke verschijningsvorm rukt op binnen het strafrecht',⁴ zo stelt Machielse in 2008. Sinds de door de HR gewezen HIV-I⁵- en Samir A.⁶-arresten lijkt het gebruik van een uiterlijke verschijningsvorm aangenomen te zijn binnen het opzet en de strafbare voorbereiding (art. 46 Sr). Daarnaast is de uiterlijke verschijningsvorm in opkomst binnen het strafrecht, doordat uit de rechtspraak blijkt dat hij ook voorkomt bij onderwerpen als de strafuitsluitingsgronden (noodweer(exces))⁷ en de deelneming (medeplegen).⁸ Zo bezien lijkt de uiterlijke verschijningsvorm door de rechtspraak als nuttig te worden beschouwd binnen uiteenlopende onderdelen van het strafrecht.

Onduidelijk is echter op welke wijze de uiterlijke verschijningsvorm binnen deze uiteenlopende onderdelen van het strafrecht een rol speelt en in hoeverre zij bijvoorbeeld ook buiten de context van de strafbare poging als criterium fungeert. Naar aanleiding van wat tot nog toe is onderzocht omtrent het thema valt niet een helder en algemeen beeld

1 HR 24 oktober 1978, NJ 1979, 52, m.nt. Van Veen (Uitzendbureau Cito).
2 Ook J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 379 e.v., C. Kelk, *Studieboek materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 342 e.v. en D.H. De Jong & G. Knigge, *Ons strafrecht, deel 1 het materiële strafrecht*, Deventer: Kluwer 2003, p. 198 duiden de uiterlijke verschijningsvorm binnen de strafbare poging als criterium. In J. Remmelink, *Mr. D. Hazewinkel-Suringa's Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 1996, p. 400 wordt de uiterlijke verschijningsvorm beschouwd als een regulatieve formule, waar het conditionele karakter van de uiterlijke verschijningsvorm ten aanzien van het begin van uitvoering naar voren komt.
3 Begin van uitvoering wordt ook aangenomen indien verdachte een strafverzwarend bestanddeel vervult, bijvoorbeeld de braak in het geval van de tenlastelegging diefstal met braak.

4 A. Machielse, 'De opmars van de uiterlijke verschijningsvorm', in: A.A. Franken, M. de Langen, M. Moerings (red.), *Constante Waarden: liber amicorum prof. mr. Constantijn Kelk*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008, p. 233-241.

5 HR 25 maart 2003, NJ 2003, 552, m.nt. Buruma (HIV-I).

6 HR 20 februari 2007, LJV AZ0213 (Samir A.).

7 Zie bijvoorbeeld HR 15 november 2011, LJV BT2175 waarin de notie uiterlijke verschijningsvorm wordt geaccepteerd als handvat om vast te stellen of de verrichte gedraging van verdedigende aard is.

8 Bijvoorbeeld HR 20 maart 2012, LJV BV2862.

te schetsen over wat de uiterlijke verschijningsvorm is.⁹ Om die reden is gekozen om de uiterlijke verschijningsvorm te duiden als een notie en in deze bijdrage haar diversiteit binnen het strafrecht aan de orde te stellen. In de literatuur wordt wel enige aandacht geschonken aan de uiterlijke verschijningsvorm, maar vaak betreft het dan de bespreking van de notie binnen de context van een specifiek leerstuk.¹⁰ De inhoud en/of invulling van de uiterlijke verschijningsvorm staat dan centraal. In deze bijdrage zal juist de uiterlijke verschijningsvorm zelf centraal worden gesteld en ligt de nadruk niet op de inhoud maar op de wijze waarop de uiterlijke verschijningsvorm in de rechtspraak wordt toegepast. Door onderscheid te maken naar de wijze van gebruik wordt de diversiteit van de notie zelf inzichtelijk gemaakt en wordt een kader geboden voor een nadere bespreking van de inhoud en/of invulling van de uiterlijke verschijningsvorm.¹¹

Omdat de uiterlijke verschijningsvorm is ontstaan in de rechtspraak – en niet voortkomt uit de wet – is ervoor gekozen om het onderwerp te behandelen aan de hand van recente jurisprudentie. Gekozen is voor uitspraken uit de eerste helft van 2012. Dat is reeds voldoende om de diversiteit van de uiterlijke verschijningsvorm zichtbaar te maken. In die zin is de keuze voor de eerste helft van 2012 een willekeurige keuze, dit had ook een ander jaartal kunnen zijn.

Eerst wordt besproken of de notie door de rechter wordt gehanteerd binnen de vraag naar de bewijsvraag dan wel de kwalificatiebeslissing. Vervolgens zal aan de hand van diverse uitspraken gekeken worden naar wat het object is; waaruit leidt de rechter de uiterlijke verschijningsvorm af en wat stelt de rechter ermee vast? Tot slot zal aan de orde worden gesteld welke delen van de delictomschrijving worden beoordeeld aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm waarna geëindigd zal worden met de conclusie.

2 Voorwerp van bewijsvraag of kwalificatievraag?

2.1 Bewijsvraag

Zoals bekend dient op grond van het beslissingsmodel ex

artikel 350 Sv de feitenrechter te beantwoorden of de door de officier van justitie opgestelde tenlastelegging kan worden bewezenverklaard. Maakt de rechter gebruik van de uiterlijke verschijningsvorm voor de beantwoording van de eerste materiële vraag?

In de casus die ten grondslag ligt aan HR 3 juli 2012, LJN BW9985 gaat het om een echtgenoot die zijn vrouw jarenlang heeft mishandeld, wat uiteindelijk resulteert in zowel een poging tot zware mishandeling als een poging tot dood-

In deze bijdrage zal juist de uiterlijke verschijningsvorm zelf centraal worden gesteld en ligt de nadruk niet op de inhoud maar op de wijze waarop de uiterlijke verschijningsvorm in de rechtspraak wordt toegepast

slag jegens zijn echtgenote.¹² Aan de orde komt de vraag of er sprake was van opzet op levensberoving.¹³ Het hof behandelt de verrichte gedragingen in de sleutel van het voorwaardelijk opzet en overweegt in het kader van de bewijsvoering

‘[...] dat voornoemde handeling – het springen op de buik waarbij verdachte zich vasthield aan het aanrecht – naar zijn¹⁴ uiterlijke verschijningsvorm zozeer gericht is op de dood van het slachtoffer (feit 1 primair) en op het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel (feit 2) dat gezegd kan worden dat verdachte de aanmerkelijke kans op dat gevolg heeft aanvaard.’

De feitenrechter stelt hier met behulp van de uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging – in casu het op de buik springen terwijl hij zich aan het aanrecht vasthield – vast dat deze echtgenoot de kans op overlijden van zijn vrouw door middel van zijn handelen heeft aanvaard. Oftewel,

9 Zo wordt in De Jong & Knigge 2003, p. 199-201 met betrekking tot het leerstuk van de strafbare poging betoogd dat de waarde van de uiterlijke verschijningsvorm beperkt is omdat de toepassing van het criterium (binnen de rechtspraak) niet eenduidig zou zijn.

10 Met uitzondering van de eerder genoemde bijdrage van Machielse. Zie bijvoorbeeld m.b.t. de strafbare poging De Hullu 2012, p. 379-382, De Jong & Knigge 2003, p. 197-201, voor het voorwaardelijk opzet, De Hullu 2012, p. 228-230, Kelk 2010, p. 204-205 en voor de voorbereiding E. Sikkema, *Vorbereidingshandelingen*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2012, p. 31-54, De Hullu 2012, p. 395-398, Kelk 2010, p. 363-365.

11 Bespreking van de inhoud en/of invulling van de notie uiterlijke verschijningsvorm maakt dan ook geen deel uit van deze bijdrage.

12 Vanwege stelselmatige mishandeling is verdachte door het hof veroordeeld voor poging tot zware mishandeling. In verband met zijn laatste gedraging, het meermalen springen op de buik, is uiteindelijk verdachte, naast de poging zware mishandeling, ook veroordeeld voor poging tot doodslag.

13 Dezelfde vraag komt aan de orde met betrekking tot de tenlastegelegde zware mishandeling, en wordt op dezelfde manier afgedaan.

14 Het lijkt alsof het hof hier meer gedragingen meeweegt in zijn beoordeling of naar uiterlijke verschijningsvorm sprake is van voorwaardelijk opzet door gebruik te maken van het woord “zijn”. Dit blijkt niet uit de overige overwegingen van het arrest, dus mogelijk dat het hof hier ‘haar uiterlijke verschijningsvorm’ bedoelt in plaats van ‘zijn uiterlijke verschijningsvorm’.

voor de rechter staat vast dat – mede¹⁵ gelet op de uiterlijke verschijningsvorm van de verrichte gedraging – bewezen kan worden dat de echtgenoot willens en wetens heeft gepoogd zijn vrouw te doden. De uiterlijke verschijningsvorm van de (verrichte) gedraging lijkt hier dus door de rechter gebruikt te worden als een feitelijke vaststelling die een rol speelt bij het bewijzen van het opzet.¹⁶ Dit is niet zo vreemd nu de Hoge Raad de notie van een uiterlijke verschijningsvorm zelf heeft geïntroduceerd binnen het voorwaardelijk opzet en ook concreet ten aanzien van de door de rechter te beantwoorden bewijsvraag:

‘Of in een concreet geval moet worden aangenomen dat sprake is van bewuste schuld dan wel van voorwaardelijk opzet zal, indien de verklaringen van de verdachte en/of bijvoorbeeld eventuele getuigenverklaringen geen inzicht geven omtrent hetgeen ten tijde van de gedraging in de verdachte is omgegaan, afhangen van de feitelijke omstandigheden van het geval. Daarbij zijn de aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder deze is verricht, van belang. Bepaalde gedragingen¹⁷ kunnen naar hun uiterlijke verschijningsvorm worden aangemerkt als zo zeer gericht op een bepaald gevolg dat het – behoudens contra-indicaties – niet anders kan zijn dan dat de verdachte de aanmerkelijke kans op het desbetreffende gevolg heeft aanvaard.’¹⁸

Uit deze (welbekende) passage valt af te leiden dat de uiterlijke verschijningsvorm van toepassing is in de gevallen dat verklaringen van de verdachte en/of getuige(n) niet voldoende inzicht geven omtrent de innerlijke gesteldheid bij de verdachte ten tijde van het handelen en dat de mogelijkheid tot contra-indicaties wordt gegeven. De uiterlijke verschij-

ningsvorm wordt dus in het kader van het opzet door de feitenrechter, in overeenstemming met de uitleg van de Hoge Raad, toegepast in het kader van de bewijsvraag.

2.2 Kwalificatievraag

Na vastgesteld te hebben dat de uiterlijke verschijningsvorm in het kader van het opzet een rol speelt bij de bewijsvraag, zou het – vanwege het belang van een coherent en systematisch begrippengebruik – voor de hand liggen dat de notie ook binnen de andere leerstukken door de rechter op dergelijke wijze wordt gehanteerd.

Wanneer echter wordt gekeken naar het leerstuk van de strafbare poging, waar de uiterlijke verschijningsvorm al sinds 1978 als criterium geldt, blijkt dit niet het geval te zijn. In de zaak die ten grondslag ligt aan Hoge Raad 17 januari 2012¹⁹ is de verdachte, na de afwijzing van een vergunning voor zijn horecabedrijf, voornemens om de betreffende wethouder te doden. Met geladen pistolen gaat verdachte richting het kantoor van de wethouder, maar treft daar alleen zijn medewerkers aan. Na een urenlange gijzeling van de medewerkers en het uiten van diverse bedreigingen richting de niet-aanwezige wethouder wordt de man uiteindelijk aangehouden. De officier van justitie legt de verdachte poging tot moord ten laste en de feitenrechter acht deze tenlastelegging bewezenverklaard en kwalificeert de bewezenverklarde gedragingen als een strafbare poging. In cassatie wordt door de verdediging aangevoerd dat het hof geen begin van uitvoering van het tenlastegelegde misdrijf moord had kunnen aannemen, aangezien het bedoelde slachtoffer (de wethouder) niet in de buurt van verdachte is geweest. De Hoge Raad overweegt te dien aangaande het volgende:

‘Gelet op de door het hof vastgestelde feiten en omstandigheden geeft het oordeel van het hof dat de bewezenverklarde gedragingen van de verdachte – die erop neerkomen dat de verdachte met twee geladen pistolen in zijn handen op de beveiligde verdieping in het stadhuis waar de kamer van wethouder [betrokkene 1] zich bevond gericht naar [betrokkene 1] op zoek is gegaan en personen urenlang heeft gegijzeld opdat [betrokkene 1] zou komen, terwijl hij meermalen heeft gezegd dat hij [betrokkene 1] wilde doden – naar hun uiterlijke verschijningsvorm moeten worden aangemerkt als te zijn gericht op de voltooiing van het voorgenomen misdrijf, niet blijkt van een onjuiste rechtsopvatting en is het evenmin onbegrijpelijk. Daaraan doet, anders dan het middel wil, niet af dat tussen de verdachte en [betrokkene 1] geen rechtstreeks contact heeft plaatsgevonden.’²⁰

15 In de voorgaande passage stelt de rechter aan de hand van de verrichte gedraging vast dat er sprake is van een aanmerkelijke kans (op zwaar lichamelijk letsel). De uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging – het springen op de buik – wordt door de rechter specifiek gehanteerd ten aanzien van het aanvaardingselement van het opzet. Hier kom ik tijdens de behandeling van de vraag of de notie verbonden is met de objectieve of de subjectieve zijde van het strafbare feit op terug.

16 Zie ook Machielse 2008, p. 239, waarin hij aan de hand van HR 25 maart 2003, NJ 2003, 553 m.nt. Buruma (HIV-1) en HR 19 december 2006, LJN AZ1658 vaststelt dat de uiterlijke verschijningsvorm van het gedrag als basis dient voor het bewijs van opzet. Opgemerkt dient te worden dat dit niet per se iets zegt over de uiteindelijke functie van de uiterlijke verschijningsvorm, nu vanwege het systeem van de wet (en dus niet op inhoudelijke gronden) de vraag naar de kwalificatie al behandeld kan worden binnen de bewijsvraag.

17 De Hoge Raad lijkt hier te willen zeggen dat niet alle gedragingen zich lenen voor het bewijzen van voorwaardelijk opzet, maar dat het moet gaan om ‘bepaalde’ gedragingen. Aangezien dit de inhoud van de uiterlijke verschijningsvorm betreft zal dit punt verder niet aan de orde worden gesteld.

18 HR 25 maart 2003, NJ 2003, 552, m.nt. Buruma (HIV-1).

19 HR 17 januari 2012, LJN BT6466.

20 HR 17 januari 2012, LJN BT6466, r.o. 2.3.

Hoewel de passage zich leent voor een uitweiding over de vraag in hoeverre hier sprake is van een ondeugdelijke poging en of dat van invloed is op de huidige pogingsleer, wil ik hier een ander onderdeel belichten, namelijk het gegeven dat de Hoge Raad met betrekking tot de uitleg van het bestanddeel begin van uitvoering uitgaat van de uiterlijke verschijningsvorm van de door het hof bewezenverklarde gedragingen van de verdachte. De uiterlijke verschijningsvorm wordt hier dus door de rechter gehanteerd bij de vraag of de reeds bewezenverklarde gedragingen ook kunnen worden gekwalificeerd als begin van uitvoering zoals bedoeld in de wet. Dit is in overeenstemming met het in de inleiding genoemde Uitzendbureau Cito-arrest, waarin de Hoge Raad voor het eerst de uiterlijke verschijningsvorm hanteerde in het kader van de strafbare poging. Ook daar ging het om de vraag of de reeds *bewezenverklarde* gedragingen naar hun uiterlijke verschijningsvorm een begin van uitvoering vormden van het tenlastegelegde misdrijf diefstal met geweld.²¹

De uiterlijke verschijningsvorm wordt in het kader van de poging dus gezien als criterium voor het kwalificeren van de verrichte gedraging als begin van uitvoering en speelt zich af binnen de kwalificatievraag. Dit in tegenstelling tot de uiterlijke verschijningsvorm als maatstaf²² bij het voorwaardelijk opzet, waar de rechter haar toepast binnen de bewijsvraag. De notie uiterlijke verschijningsvorm blijkt in de rechtspraak dus zowel in het kader van het bewijs als de kwalificatie te worden toegepast.

3 Object van de uiterlijke verschijningsvorm: gedraging of voorwerp?

3.1 Gedraging

Hoewel de uiterlijke verschijningsvorm zowel op formeelrechtelijk als op materieelrechtelijk terrein werkzaam kan zijn, lijkt in beide besproken gevallen wel sprake van (ten minste) één gemene deler: het gaat om de uiterlijke ver-

schijningsvorm van de *gedraging*. In zowel LJN BW9985 als in LJN BT6466 draagt de interpretatie van de uiterlijke verschijningsvorm van de verrichte gedraging bij aan een bewezenverklaring of kwalificatie. In eerstgenoemde zaak betrof het de uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging 'springen op de buik' die bijdroeg aan de bewezenverklaring van het voorwaardelijk opzet en in het geval van de gijzelnemer was het door de verdachte met geladen pistolen naar het kantoor van de wethouder begeven – en daarbij personen gijzelen en bedreigen uiten – voldoende om van een begin van uitvoering van het misdrijf moord te spreken.

In het geval dat de rechter de uiterlijke verschijningsvorm hanteert bij strafuitsluitingsgronden lijkt het te gaan om de uiterlijke verschijningsvorm van een gedraging. Ten aanzien van de strafuitsluitingsgrond noodweer(exces) overweegt het Hof Den Bosch in LJN BV9688 dat

Blijkens de wettelijke omschrijving van noodweer gaat het bij deze strafuitsluitingsgrond om de "verdediging" van bepaalde rechtsgoederen tegen een (wederrechtelijke) aanranding. Dit betekent dat een beroep op noodweer niet kan worden aanvaard ingeval de gedraging van degene die zich op deze exceptie beroept, noch op grond van diens bedoeling noch op grond van de uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging kan worden aangemerkt als verdedigend, maar – naar de kern bezien – als aanvallend, bijvoorbeeld gericht op een confrontatie. In zo een geval kan ook een beroep op noodweereces of op putatief noodweer niet slagen.²³

In casu is de verdachte achter het slachtoffer aan gelopen met een sierzwaard en heeft hij, volgens het hof zonder dat het slachtoffer daar aanleiding toe gaf, het slachtoffer in de rug gestoken, terwijl het slachtoffer op dat moment al gewond was aan beide armen. Verdachte voerde aan dat een omstander naar het slachtoffer 'Pak je gun' had geroepen en beriep zich daarom op noodweer(exces) in de zin van artikel 41 lid 2 Sr. Het hof achtte het echter niet aannemelijk dat een omstander deze bewoordingen naar het slachtoffer riep en oordeelt dat

'de gedraging van verdachte – kort gezegd: [slachtoffer] achterna blijven lopen met het sierzwaard in de hand terwijl [slachtoffer] dan al gewond is aan beide armen – zelfs een gedraging [is] die naar de uiterlijke verschijningsvorm kan worden aangemerkt als aanvallend.'²⁴

De uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging biedt hier

21 Zie vaste jurisprudentie: HR 24 oktober 1978, *NJ* 1979, 52, m.nt. Van Veen (Uitzendbureau Cito), HR 8 september 1987, *NJ* 1988, 612 m.nt. 't Hart (Grenswisselkantoor), HR 8 december 1992, *NJ* 1993, 321 (Videodozen). Zie ook HR 26 juni 2007, *NJ* 2007, 366 waarin het volgens de Hoge Raad ten onrechte begin van uitvoering niet vaststelde aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm.

22 De uiterlijke verschijningsvorm wordt een maatstaf genoemd (en geen criterium) nu het in beginsel geen conditioneel karakter heeft. Indien de verklaring van de verdachte en/of getuige(n) voldoende inzichtelijk is hoeft het voorwaardelijk opzet volgens de Hoge Raad niet bewezen te worden aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm. Wanneer de verklaringen echter onvoldoende inzichtelijk zijn dan dient de uiterlijke verschijningsvorm als maatstaf te gelden, waarbij zij een dwingend minimum voorschrijft waar aan voldaan moet worden wil het voorwaardelijk opzet bewezen kunnen worden.

23 Hof Den Bosch, 22 maart 2012, LJN BV9688.

24 Hof Den Bosch, 22 maart 2012, LJN BV9688.

voor de feitenrechter een handvat om vast te stellen wat de aard van de gedraging is, in het bijzonder om vast te stellen of de gedraging van verdedigende aard is. Aan de hand van deze constatering kan de rechter zich buigen over de vraag of sprake is van een noodweer(exces)situatie. De Hoge Raad heeft de afgelopen tijd enkele malen overwogen dat bij de vraag naar noodweer(exces), de uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging bepalend kan zijn voor de vraag of het om een *verdedigende* gedraging gaat.²⁵

3.2 Bestemming van voorwerpen

Niet alleen bij poging en voorwaardelijk opzet, maar dus ook bij noodweerexces lijkt het te gaan om de uiterlijke verschij-

Niet alleen bij poging en voorwaardelijk opzet, maar dus ook bij noodweerexces lijkt het te gaan om de uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging

ningsvorm van de gedraging. Toch blijkt uit de rechtspraak dat het niet altijd om de gedraging hoeft te gaan. De rechter hanteert ook de uiterlijke verschijningsvorm van bijvoorbeeld een voorwerp met als doel een specifiek onderdeel van het strafbare feit te bewijzen en/of vast te stellen. Zo boog de Rechtbank Utrecht zich onlangs over een zaak waarin de vraag centraal stond of sprake was van voorbereidingshandelingen, gericht op een diefstal met geweld. Naar aanleiding van de aangetroffen voorwerpen overwoog de rechtbank dat

‘zowel de bivakmuts, de mobiele telefoons, de aantekeningen betreffende de locaties en namen van banken, winkels en juweliers als de gasfles en de computer waarmee op internet is gezocht naar (locaties van) banken, winkels, juweliers en informatie over het plegen van plofkraken, als de (gestolen) vervoermiddelen tezamen, naar hun uiterlijke verschijningsvorm, bestemd waren voor het plegen van een diefstal met geweld in vereniging en/of een afpersing in vereniging en om een ontploffing teweeg te brengen.’²⁶

De rechtbank hanteert hier de uiterlijke verschijningsvorm van de voorwerpen tezamen als criterium om vast te stellen of de aangetroffen voorwerpen ook bestemd zijn voor het misdadige doel dat de verdachte voor ogen had. Dit is, in ieder geval ten dele, in overeenstemming met wat de Hoge

Raad in het kader van de voorbereiding heeft geoordeeld in het arrest Samir A.:

‘bij de beantwoording van de vraag of de in artikel 46 lid 1 (oud) Sr vermelde voorwerpen, stoffen, informatiedragers, ruimten of vervoermiddelen (hierna gezamenlijk ook als “voorwerpen” aan te duiden), afzonderlijk of gezamenlijk, naar hun uiterlijke verschijningsvorm “kennelijk bestemd” zijn tot het begaan van het misdrijf in de zin van deze bepaling, kan, naar mede volgt uit de vorenweergegeven wetgeschiedenis, niet worden geabstraheerd van het misdadige doel dat de verdachte met het gebruik van die voorwerpen voor ogen had.’²⁷

Uit deze passage blijkt dat voorwerpen naar hun uiterlijke verschijningsvorm kennelijk bestemd dienen te zijn tot het begaan van het tenlastegelegde misdrijf. De uiterlijke verschijningsvorm fungeert hier als *criterium* om vast te stellen of de (aangetroffen) voorwerpen ook kennelijk bestemd waren tot het plegen van het tenlastegelegde strafbare feit.²⁸ De bestemming van de voorwerpen wordt daarbij afgeleid aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm van de voorwerpen, waarbij niet geabstraheerd kan worden van het misdadig doel dat de verdachte met het gebruik van die voorwerpen voor ogen had. Dat roept de vraag op welke rol nog kan worden toegedicht aan het misdadige doel en het daadwerkelijk gebruik van de voorwerpen. De Rechtbank Utrecht lijkt in ieder geval een doorslaggevende rol toe te kennen aan de uiterlijke verschijningsvorm van de voorwerpen.

Als bekend is sinds 2007 het bestanddeel ‘kennelijk’ geschrapt uit de delictsomschrijving.²⁹ Duidelijk moge zijn dat de uiterlijke verschijningsvorm van de voorwerpen dan niet meer gehanteerd kan worden ten behoeve van het bestanddeel kennelijk bestemd: wat overblijft is het bestanddeel ‘bestemd’. Zonder in te gaan op de vraag wat dit inhoudelijk betekent voor het criterium van de uiterlijke verschijningsvorm (en voor de voorbereiding zelf) blijkt uit de eerder aangehaalde uitspraak van de Rechtbank Utrecht dat het criterium in ieder geval nog wel ziet op het bewijzen en/of

25 Zie bijvoorbeeld HR 8 juni 2010, NJ 2010, 339 en HR 15 november 2011, LJN BT2175.

26 Rb. Utrecht 15 juni 2012, LJN BX0218.

27 HR 20 februari 2007, LJN AZ0213 (Samir A.).

28 Sikkema interpreteert deze passage mogelijk anders aangezien hij naar aanleiding van HR 18 november 2003, LJN AJ0535 (Ford Transit I) een drietal criteria of aandachtspunten onderscheidt (de uiterlijke verschijningsvorm, het gebruik van het voorwerp en het misdadige doel dat de verdachte met het gebruik voor ogen had). Het Samir A.-arrest geeft naar zijn mening aanleiding deze criteria of aandachtspunten als communicerende vaten te beschouwen (Sikkema 2012, p. 31-41).

29 Wet van 20 november 2006, Stb. 2006, 580, inwerkingtreding 1 februari 2007, Stb. 2006, 731.

vaststellen van de bestemming van de verworven, vervaardigde, ingevoerde, doorgevoerde, uitgevoerde of voorhanden voorwerpen.³⁰

3.3 Beschrijving van voorwerpen

Een andere rol die de uiterlijke verschijningsvorm heeft ten aanzien van voorwerpen is het beschrijven ervan. Zo wordt de uiterlijke verschijningsvorm bijvoorbeeld gehanteerd om vast te stellen dat het daadwerkelijk om hennep gaat indien iemand verdacht wordt van het houden van een hennepkwekerij. Zo oordeelde de Rechtbank Roermond het volgende:

‘Op de dag van aantreffen was de plantage niet meer in werking en er zijn geen tests van de aangetroffen plantenresten voorhanden. Gelet op de uiterlijke verschijningsvorm en de verklaringen van [getuige 4] en [getuige 1], die allebei verklaarden over hennep- dan wel cannabisplanten, is de rechtbank van oordeel dat, ondanks het ontbreken van tests, vast staat dat het ook hier om hennepplanten ging.’³¹

Aangezien de feitenrechter geen gebruik kon maken van tests van de aangetroffen plantenresten en de plantage niet meer in werking was kon de feitenrechter niet anders dan met behulp van de uiterlijke verschijningsvorm vaststellen dat het om hennepplanten ging.³²

Ook binnen de context van de kinderpornografie wordt de uiterlijke verschijningsvorm toegepast, bijvoorbeeld om vast te stellen of de aangetroffen afbeeldingen gekwalificeerd kunnen worden als kinderpornografische afbeeldingen. In een zaak die uiteindelijk leidde tot het vonnis 29 juni 2012, LJN BW9971 heeft de officier van justitie de tenlastelegging (te) beperkt opgesteld door alleen over geslachtsdelen te spreken. Hoewel dit een vrijspraak opleverde ten aanzien van deze feiten overwoog de Rechtbank Maastricht het volgende:

‘Naar het oordeel van de rechtbank vallen borsten evenwel niet onder de noemer geslachtsdelen. Een oordeel dat de of-

ficier van justitie kennelijk ook is toegedaan nu hij op andere plaatsen in zijn tenlastelegging wel spreekt over (ontblote) geslachtsdelen en/of borsten. Dit brengt mee dat hoewel, en dat anders dan de verdachte ter zitting heeft betoogd, deze afbeeldingen van meisjes met (een) ontblote borst(en) naar aard en uiterlijke verschijningsvorm gekwalificeerd kunnen worden als kinderporno, verdachte moet worden vrijgesproken van het verspreiden, vervaardigen en in bezit hebben van deze afbeeldingen.’³³

De rechtbank geeft in deze passage een vingerwijzing dat – ook al kunnen de feiten niet bewezen worden verklaard – naar aard en uiterlijke verschijningsvorm van deze afbeeldingen sprake is van kinderpornografische afbeeldingen. Andere voorwerpen die door de rechter aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm zijn bewezenverklaard en/of zijn vastgesteld zijn bijvoorbeeld een enveloppe met poeder,³⁴ krulsla,³⁵ xtc-pillen,³⁶ een lasgenerator³⁷ en een damesriem³⁸.

3.4 Niet of, maar en en

In de rechtspraak zien we dus dat het gebruik van de uiterlijke verschijningsvorm zowel betrekking kan hebben op een gedraging als op een voorwerp. De uiterlijke verschijningsvorm van een gedraging of van een voorwerp wordt door de rechter in dat geval gehanteerd om een bepaald deel van de delictomschrijving te bewijzen of te kwalificeren. Indien het gaat om de uiterlijke verschijningsvorm van een voorwerp lijkt de uiterlijke verschijningsvorm een rol te spelen bij de beschrijving van het voorwerp of in het kader van de voorbereiding om vast te stellen of de voorwerpen bestemd zijn voor het misdadige doel dat de verdachte voor ogen had. Bij de gedraging kan het gaan om de delictspecifieke gedraging, maar ook om de aard van de gedraging, zoals bijvoorbeeld een verdedigingshandeling (strafuitsluitingsgronden).

4 Verbonden met objectieve of subjectieve zijde van het strafbare feit?

Nu komt de vraag aan de orde met betrekking tot welk deel van de delictomschrijving gebruik wordt gemaakt van de uiterlijke verschijningsvorm. Zoals bekend is in de verschillende delictomschrijvingen het strafbare feit beschreven en

30 Ook na het schrappen van het bestanddeel kennelijk lijkt de uiterlijke verschijningsvorm binnen de feitenrechtspraak nog als (doorslaggevend) criterium te fungeren om de bestemming van de voorwerpen vast te stellen. Zie bijvoorbeeld ook Rb. Middelburg, 29 februari 2012, LJN BV7312, Rb. Utrecht, 20 mei 2012, LJN BW6454, Rb. Den Bosch, 18 juni 2012, LJN BW8124. Zie voor de uiterlijke verschijningsvorm, het misdadig doel en het gebruik van de voorwerpen als cumulatieve vereisten Hof Den Haag, 24 februari 2012, LJN BV7204.

31 Rb. Roermond 4 juni 2012, LJN BW8712.

32 Zie bijvoorbeeld ook HR 2 maart 2010, LJN BK4154, HR 15 februari 2011, LJN BP0068, Rb. Groningen 16 augustus 2010, LJN BN5015 en Rb. Zutphen 4 juni 2010, LJN BM6779.

33 Rb. Maastricht 29 juni 2012, LJN BW9971. Zie bijvoorbeeld ook HR 31 maart 2011, LJN BP9776 waarin aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm virtuele personen worden aangemerkt als realistische personen.

34 HR 25 januari 2011, NJ 2011, 226 m.nt. N. Keijzer.

35 HR 31 oktober 2000, NJ 2001, 14.

36 HR 1 juli 2008, NJ 2008, 408.

37 HR 17 december 2002 NJ 2003, 177.

38 HR 21 november 2006, NJ 2007, 543 m.nt. Y. Buruma.

bestaat zij uit zowel objectieve als subjectieve bestanddelen.³⁹ Onder deze omstandigheden is het omschreven gedrag of gevolg strafbaar en kan het leiden tot strafbaarheid.

4.1 Objectieve zijde

De besproken arresten in het kader van de vraag of de notie voorwerp is van de bewijsvraag of de kwalificatievraag laten een andere, nog niet besproken diversiteit van de uiterlijke verschijningsvorm zien. Uit LJN BT6466 valt af te leiden dat de uiterlijke verschijningsvorm ziet op de objectieve zijde van de poging, namelijk het begin van uitvoering. De uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging van verdachte, namelijk

‘met twee geladen pistolen in zijn handen op de beveiligde verdieping in het stadhuis waar de kamer van wethouder [betrokkene 1] zich bevond gericht naar [betrokkene 1] op zoek is gegaan en personen urenlang heeft gegijzeld opdat [betrokkene 1] zou komen, terwijl hij meermalen heeft gezegd dat hij [betrokkene 1] wilde doden’

leiden volgens het hof en de Hoge Raad tot vaststelling van het begin van uitvoering ten aanzien van het misdrijf moord.⁴⁰ De objectieve zijde van het strafbare feit poging – de uitvoeringshandeling – wordt dus door de rechter vastgesteld aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm.

4.2 Subjectieve zijde

De zaak die leidde tot Hoge Raad 3 juli 2012⁴¹ betrof een poging tot doodslag, maar hier was de uiterlijke verschijningsvorm niet aan de orde in het kader van de poging, maar in het kader van het bewijzen van het opzet van de verdachte. Aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging, het in casu springen op de buik terwijl verdachte zich vasthield aan het aanrecht, werd volgens de feitenrechter bewezen dat de verdachte de aanmerkelijke kans op het overlijden van zijn echtgenote had aanvaard.⁴² Het opzet betreft de subjectieve kant van het strafbare feit doodslag en de uiterlijke verschijningsvorm ziet hier op het bewijzen van het opzet, dus valt te concluderen dat de uiterlijke verschijningsvorm ook ten aanzien van de subjectieve zijde van het strafbare feit wordt gebruikt. In het bijzonder wordt uit de uiterlijke verschijningsvorm van de gedraging de subjectieve kant van het voorwaardelijk opzet vastgesteld, namelijk het

aanvaardingselement (het wilsaspect).⁴³

4.3 Voorbedachte raad: op de grens van objectieve en subjectieve zijde

In de casus die ten grondslag ligt aan Rechtbank Den Haag, 8 juni 2012, LJN BW7864 ontstaat bij een tankstationwinkel een heftige confrontatie. Aanleiding is een onschuldige botsing waarbij koffie wordt gemorst. Als vervolgens een ieder zijn weg vervolgt per auto, schieten de twee mannen waarop de koffie werd gemorst op de twee inzittenden van de andere auto (waaronder degene die de koffie morste zich begaf). De Rechtbank Den Haag overweegt dat voorbedachte raad bij de verdachte aanwezig was nu de verdachte de gelegenheid had om zijn voorgenomen daad te overdenken. De rechtbank komt tot die conclusie als volgt:

‘Naar hun uiterlijke verschijningsvorm moeten voornoemde omstandigheden zo worden beschouwd, dat verdachte bij het tankstation de beslissing heeft genomen om te gaan schieten op de auto van [X] en [Y], waarna hij en [medeverdachte] met hoge snelheid op [X] en [Y] zijn afgereden. Zonder enige voorgenomen beslissing was het met hoge snelheid inlopen op aangevers – om die auto vervolgens niet voorbij te rijden, maar ernaast te gaan rijden – doelloos.’⁴⁴

De rechtbank gebruikt in deze zaak de uiterlijke verschijningsvorm van het samenstel van gedragingen om daaruit af te kunnen leiden dat verdachte voldoende gelegenheid had om zijn voorgenomen daad te overdenken. Het strafverzwarende bestanddeel voorbedachte raad kan door de rechter dus vastgesteld worden aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm. Hoewel de voorbedachte raad vaak wel in het verlengde van het opzet wordt besproken,⁴⁵ staat ter discussie in hoeverre dit bestanddeel onder de subjectieve zijde van het strafbare feit valt. Uit LJN BR2342 blijkt dat voorbedachte raad vastgesteld kan worden indien komt vast te staan ‘dat de verdachte tijd had zich te beraden op het te nemen of het genomen besluit, zodat hij de gelegenheid heeft gehad na te

39 De Hullu 2012, p. 64.

40 HR 17 januari 2012, LJN BT6466.

41 HR 3 juli 2012, LJN BW9985.

42 Het hof lijkt in deze overweging niet mee te nemen dat verdachte zich ook bewust was van de aanmerkelijke kans op het overlijden van zijn echtgenote.

43 In F. de Jong, T. van Roomen & E. Sikkema, ‘Objectiverende tendensen binnen het voorwaardelijk opzet’, *DD* 2007, p. 929-958, wordt gesteld dat de uiterlijke verschijningsvorm ziet op het bewust aanvaarden van de aanmerkelijke kans. Naar aanleiding van de HIV-I-passage maak ik echter onderscheid tussen de bewustheid van de aanmerkelijke kans en het aanvaarden van de aanmerkelijke kans en ziet de uiterlijke verschijningsvorm alleen op het laatste. Mijns inziens bespreekt de Hoge Raad in het HIV-I-arrest de uiterlijke verschijningsvorm als maatstaf alleen binnen de context van het aanvaarden van de aanmerkelijke kans.

44 Rb. Den Haag, 8 juni 2012, LJN BW7864.

45 Zie bijvoorbeeld De Hullu 2012, p. 249 die de voorbedachte raad als bijzondere vorm van het opzet ziet en het omschrijft als een zekere kwaliteit van het opzet.

denken over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad en zich daarvan rekenschap te geven'.⁴⁶ De voorbedachte raad lijkt dus aan de hand van objectieve maatstaven vastgesteld te worden en weinig raakvlak meer te hebben met de psychische gesteldheid van de dader.⁴⁷ De Hoge Raad laat wel ruimte voor contra-indicaties en omschrijft de vaststelling dat de verdachte voldoende tijd had om zich te beraden als 'een belangrijke objectieve aanwijzing'.⁴⁸ Deze bijdrage laat het niet toe om in deze discussie te treden, maar met betrekking tot de uiterlijke verschijningsvorm is vast te stellen dat zij door de rechter ook gehanteerd wordt om strafverzwarende bestanddelen te bewijzen en/of vast te stellen.

4.4 Objectieve en subjectieve zijde vervlochten?

Tot slot wordt in de rechtspraak de uiterlijke verschijningsvorm ook gesignaleerd in het kader van het vaststellen van de deelnemingsvorm medeplegen: is er naar uiterlijke verschijningsvorm sprake van nauwe en bewuste samenwerking?⁴⁹ Na een poging tot een overval op een bank in de zaak die ten grondslag ligt aan LJN BW5536,⁵⁰ vluchten twee verdachten gezamenlijk weg op een scooter en richten daarbij dreigend een pistool op een omstander die de verdachten in hun vlucht probeert te hinderen. Een van de verdachten schiet vervolgens gericht op deze omstander, maar het schot mist zijn doel. De politie is ondertussen ter plaatse en maant de verdachten tot stoppen onder bedreiging van een vuurwapen. Verdachten ontkomen in eerste instantie aan de politie, maar worden later bij een autocontrole alsnog aangehouden. Ten aanzien van de verdachten wordt medeplegen van (primair) een poging tot doodslag en (subsidiar) een poging tot zware mishandeling tenlastegelegd. De Rechtbank Utrecht stelt vast dat de hiervoor beschreven gedragingen van de verdachten gericht waren op het ontkomen aan hun achtervolger teneinde de vlucht te vervolgen en oordeelt met betrekking tot het medeplegen als volgt:

'[...]Geen van beide verdachten heeft op enig moment ingegrepen in of zich gedistantieerd van de handelingen van de

ander. Dit duidt in ieder geval op een stilzwijgende samenwerking tussen en instemming van beide verdachten. Ook de uiterlijke verschijningsvorm van de betreffende gebeurtenissen duidt op een nauwe en bewuste samenwerking in de zin van medeplegen. De rechtbank acht derhalve bewezen dat er voor wat betreft het onder 2 tenlastegelegde eveneens sprake is van medeplegen.⁵¹

Nauwe en bewuste samenwerking lijkt in casu zowel aangenomen te worden op grond van het feitencomplex zelf als op grond van de uiterlijke verschijningsvorm van het door de rechtbank geschetste feitencomplex. Hoewel valt af te vragen of deze laatste vaststelling van medeplegen aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm daadwerkelijk nodig is, valt met betrekking tot de uiterlijke verschijningsvorm op dat uit een en dezelfde uiterlijke verschijningsvorm van in casu de door de rechtbank geschetste gebeurtenissen zowel de bewuste als de nauwe samenwerking afgeleid lijkt te worden. Wegens gebrek aan differentiatie bij de vaststelling van de nauwe en de bewuste samenwerking valt moeilijk vast te stellen of het hier de objectieve zijde van het medeplegen betreft (de nauwe samenwerking) of de subjectieve zijde van het medeplegen (de bewuste samenwerking).⁵² Niet valt uit te sluiten dat de rechter de uiterlijke verschijningsvorm toepast om zowel de nauwe als de bewuste samenwerking te bewijzen en/of vast te stellen.

In de rechtspraak blijkt dus een verscheidenheid aan bestanddelen te zijn waarbij de uiterlijke verschijningsvorm wordt toegepast. Niet alleen wordt de uiterlijke verschijningsvorm gebruikt voor de objectieve zijde van het strafbare feit, de delictgedraging, maar ook de subjectieve zijde van het strafbare feit (het opzet) en strafverzwarende bestanddelen (de voorbedachte raad) worden bewezen of vastgesteld aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm. Bij het medeplegen doet zich zelfs de mogelijkheid voor dat de uiterlijke verschijningsvorm op zowel de objectieve als de subjectieve zijde van medeplegen ziet.⁵³ In beginsel valt uit de rechtspraak dus niet een systematisch beeld op te maken ten aanzien van

46 HR 28 februari 2012, LJN BR2342, r.o. 2.7.1.

47 Zie ook De Hullu 2012, p. 249-250.

48 HR 28 februari 2012, LJN BR2342, r.o. 2.7.3.

49 In A.R. Hartmann, 'Medeplegen: back tot basics', *DD* 2012, p. 449-460 wordt niet ingegaan op het gebruik van een uiterlijke verschijningsvorm bij het bewijzen en/of vaststellen van (de deelnemingsvorm) medeplegen. Mogelijk dat de specifiek geselecteerde rechtspraak, waarin de uiterlijke verschijningsvorm niet voorkomt, hiertoe geen aanleiding gaf.

50 Rb. Utrecht 11 mei 2012, LJN BW5536. Zie bijvoorbeeld ook Hof Den Haag, 14 juni 2012, LJN BX0319 en Rb. Utrecht 30 maart 2012, LJN BW1114.

51 Rb. Utrecht 11 mei 2012, LJN BW5536.

52 Zie met betrekking tot de aanname dat de nauwe samenwerking (/gezamenlijke uitvoering) als de objectieve zijde en de bewuste samenwerking als de subjectieve zijde van het strafbare feit medeplegen wordt aangemerkt instemmend De Hullu 2012, p. 436 e.v., Kelk 2010, p. 384 e.v. (m.nt. p. 390), De Jong & Knigge 2003, p. 227 e.v., Hazewinkel-Suringa/Rommelink 1996, p. 435 e.v., M.M. van Toorenburg, *Medeplegen*, Deventer: 1998, p. 91 e.v. Zie anders Hartmann 2012, p. 456.

53 Zie ook Machielse 2008, p. 239-240, waarin hij deze dubbele functie van de uiterlijke verschijningsvorm beschrijft aan de hand van de strafbare poging en het (voorwaardelijk) opzet.

het gebruik van de uiterlijke verschijningsvorm.

5 Conclusie

Bovenstaande laat zien dat de notie uiterlijke verschijningsvorm op diverse manieren in het strafrecht voorkomt: de uiterlijke verschijningsvorm wordt door de rechtspraak gehanteerd binnen de bewijs- en kwalificatiebeslissing, kan betrekking hebben op zowel gedragingen als voorwerpen en ziet op de subjectieve en de objectieve zijde van het strafbare feit. Belangrijk om daarbij op te merken is dat deze door mij aangebrachte categorisering, hoewel gekozen om zo veel mogelijk diversiteit ten aanzien van de uiterlijke verschijningsvorm te laten zien, nog niet volledig is. Indien er vanuit de dogmatiek wordt gedacht, dan blijkt dat de uiterlijke verschijningsvorm een heel scala aan algemene leerstukken bestrijkt. De niet aan de orde gestelde inhoud en/of invulling van de uiterlijke verschijningsvorm zal mogelijk ook nog de nodige verschillen aan het licht brengen.⁵⁴ Is er bijvoorbeeld verschil in het soort omstandigheden dat een rol kan spelen bij het toepassen van de uiterlijke verschijningsvorm? Uit het besprokene blijkt dat de uiterlijke verschijningsvorm helpt bij het bepalen of de gedraging kan worden getypeerd als een verdedigende handeling, begin van uitvoering en aanvaarding van de aanmerkelijke kans. Tot slot lijkt de uiterlijke verschijningsvorm zich, bezien vanuit een procesrechtelijke invalshoek, af te spelen binnen de eerste drie materiële vragen van het strafvorderlijk beslissingsmodel: de bewijsvraag, de kwalificatievraag en bij de derde vraag, indien ervan wordt uitgegaan dat alle strafuitsluitingsgronden worden geplaatst bij de vraag naar de strafbaarheid van de verdachte.⁵⁵ De notie uiterlijke verschijningsvorm vervult verschillende functies. Zo lijkt de uiterlijke verschijningsvorm in het kader van het noodweer(exces) niet door de Hoge Raad te worden uitgelegd als maatstaf dat onontbeerlijk onderdeel moet zijn bij de vaststelling van de aard van de gedraging, zoals dat wel bij de poging ten aanzien van het begin van uitvoering het geval is. Om die reden is gekozen voor de bewoording handvat, in de zin dat het een handvat voor de rechter is die hij in het concrete geval als beoordelingskader kan gebruiken, maar hier niet toe verplicht is indien andere omstandigheden de rechter voldoende inzicht geven omtrent de aard van de gedraging. Hoewel bij het opzet de uiterlijke verschijningsvorm in beginsel geen onderdeel hoeft te zijn bij het bewijzen van het opzet in het geval dat de verklaringen van de verdachte en/of getuige voldoende inzicht geven, legt de Hoge Raad de

uiterlijke verschijningsvorm zodanig uit dat bij afwezigheid van voldoende inzicht naar aanleiding van de verklaringen zij wel een maatstaf wordt waar minimaal aan voldaan moet zijn wil het aanvaardingselement bewezen kunnen worden. Binnen de strafbare poging wordt de uiterlijke verschijningsvorm aangeduid als criterium, nu de Hoge Raad in het Cito-arrest expliciet aangeeft dat het begin van uitvoering vastgesteld dient te worden aan de hand van de uiterlijke verschijningsvorm en zij als criterium onlosmakelijk verbonden is aan de vaststelling van begin van uitvoering.

Op het eerste gezicht valt er geen lijn te ontdekken in de rechtspraak omtrent het gebruik van de uiterlijke verschijningsvorm. De omvang en diversiteit in toepassing van de notie binnen het strafrecht roept de vraag op of en in hoeverre de notie uiterlijke verschijningsvorm coherent en systematisch binnen het strafrecht uitgelegd wordt of kan worden en wat de consequenties zijn van dit veelzijdige gebruik door de rechtspraak op zoveel verschillende onderdelen van het strafrecht. Zeker is in ieder geval dat vanuit het belang van coherentie en systematiek de toepassing en uitleg van het begrip uiterlijke verschijningsvorm in het strafrecht nader onderzoek verdient.

54 Zie bijvoorbeeld De Jong & Knigge 2003, p. 199-201.

55 Zie bijvoorbeeld G.J.M. Corstens en M.J. Borgers, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2011, p. 759.